Низами Ҹәнҹәви

Јаралы оғлан

14/ii.006 E-41119 Tol 3

Низами Ҹанҹәви

Јаралы оғлан

93868

М. Ф. Ахундов адына
Азәрбајҹан Республика
КИТАБХАНАСЫ

27555

АЗӘРБАЈҸАН ДӘВЛӘТ НӘШРИЈЈАТЫ
Бакы—1964

Бөјүк Азәрбајчан шаири Низами Кәнчәвинин «Сирләр хәзинәси» әсәри әсасында ушаглар үчүн ишләнмиш бу китабда дәһи шаирин тәкчә ушаглар үчүн дејил, кәнчләр үчүн дә өрнәк ола билән бир нечә һекајәси, о чүмләдән «Ики бајгушун сөһбәти», «Сүлејман шаһ вә әкинчи», «Јаралы оғлан» вә саир һекајәләри топланмышдыр. Һекајәләрдә зүлмкарлыға нифрәт, әдаләтә рәғбәт тәрәннүм олунур.

„Сирләр хәзинәси" әсасында
кичик јашлы ушаглар үчүн ишләјәни
Г. МУСАЈЕВ

ИКИ БАЈГУШУН СӨҺБӘТИ

Бир күн Нуширәван шаһ јухудан галхыб вәзиринә әмр етди:

— Вәзир, тапшыр гошун һазырлашсын, ова чыхмаг истәјирәм.

Вәзир баш әјиб чыхмаг истәркән, шаһ ону сахлады:

— Вәзир, өзүн дә һазырлаш! — деди. — Истәјирәм, бу дәфә ова сәнинлә бирликдә кедим.

— Шаһ сағ олсун, бујруг сизиндир.

Вәзир јенә баш әјиб чыхды. Бир аздан гошунун бир һиссәси јәһәрләниб, сәфәрә һазыр олду. Атларын кишнәмәси, үзәнкиләрин чинкилтиси ешидилди. Шәһәр әһли шаһын сәфәрә чыхдығыны ешидиб, тамашаја чыхды. Һамы шаһын сарајдан чыхмасыны көзләјирди. Чох чәкмәди ки, сарајын гапысы

тајбатај ачылды. Шејпур сәси курлады. Әввәлчә сарај адамлары көрүндү. Һамы атлы иди. Сонра шаһын хидмәтчи вә нөкәрләри јанларында ов итләри һүрүшә-һүрүшә сарајын гапысындан бајыра чыхдылар. Нәһајәт, ағ ата минмиш шаһ, јанында да вәзири көрүндү. Күнүн ишығында атларын гајышлары, үзәнкиләри пар-пар парылдајырды. Шаһ илә вәзир сарајдан чыхандан сонра гошун онларын далынча һәрәкәтә кәлди. Атлар узаглашдыгча, онларын дырнагларындан ғопан тоз булудлары гошуну өз архасында кизләтди.

Шаһын үзү күлүрдү, О бу күн јахшы ов олачағыны дүшүнүрдү. Үзүнү вәзирә тутуб деди

— Вәзир, бу күн јахшы ов күнүдүр, көрәк бәхтимизә нә күләчәкдир.

Вәзир шаһын бачарыглы бир овчу олдуғуну тә'рифләјиб деди:

— Падшаһ сағ олсун, сизин атдығыныз ох һәлә бу вахтадәк боша чыхыб ки, бу күн боша чыхсын.

Онлар сөһбәт едә-едә гошундан ајрылдылар. Бир аздан көз ишләдикчә узанан чәмәнләрдә тәкчә икиси галды. Гошун әлиндән һеч кәс көрүнмүрдү. Хејли узагда галмышдылар. Һәр тәрәфдә гушлар өтүшүрдү. Ал-әлван чичәкләрин үстүндә кәпәнәкләр учушурду. Баһарын хош нәфәси бүтүн чәмәни бүрүмүшдү.

Атлар артыг јорулдуғу үчүн аддым-аддым ирәлиләјирди. Бир аздан онларын габағына хәрабә бир кәнд чыхды. Һәр тәрәфдә учмуш һасарлар, дағылмыш евләр нәзәрә чарпырды. Хош әтирли чәмәнләрдән сонра белә бир јер шаһы да, вәзири дә гүссәләндирди. Һараданса бајгуш фитләри ешидилирди. Шаһ илә вәзир атларыны сүрүб, бир харабанын јанындан кечәркән һасарын үстүндә ики бајгушун отурдуғуну көрдүләр. Фит верән дә бунларды. Онлары көрчәк шаһын гашлары чатылды. Гәзәбә кәлди, әввәлчә бир истәди ки, каманы чыхарыб, һәр ики бајгушу охла вурсун. Лакин нә фикирләшдисә, әлини сахлады. Үзүнү вәзирә тәрәф тутду:

— Вәзир,— деди, — бунлар нә үчүн фит верирләр? Бәлкә сән бунун мә'насыны биләсән?

Вәзир һәмишә олдуғу кими бу дәфә дә ағыллы вә тәдбирли һәрәкәт етди. О, көзләрини гыјараг, бир мүддәт бајгушларын сәсинә гулаг асды. Гушларын фит сәсини динләдикчә онун гашлары кап чатылыр, кап да үзүнү гүссә бүрүјүрдү. Бир хејли белә динләдикдән сонра һөрмәтлә падшаһа баш ендирди:

— Падшаһ сағ олсун, онлар өз араларында данышырлар.

Падшаһын гашлары тәәччүблә дартылды:

— Нә данышырлар, вәзир? — дејә сорушду.

— Падшаһ әмр етсә, мән онларын сөһбәтини јерли-јериндә данышарам. Онларын сөһбәтиндә бөјүк бир ибрәт вардыр.

Падшаһын тәәччүбү даһа да артды:

— Данышь, вәзир?—деди,—ләнкимәјинин сәбәби нәдир?

Вәзир сөзә башлады:

— Еј әсрин падшаһы, бу гушлардан бири өз гызыны о бири гуша әрә верир. Нишанлы гуш гызын чеһизини габағчадан истәјир.

— Онларын чеһизи нәдир? — Шаһ сәбир едә билмәјиб сорушду.

— Еј әсрин падшаһы, бајгушун чеһизи нә ола биләр? Хәрабәлик. Нишанлы гуш дејир ки: „Бу кәнди сән мәнә гызын үчүн чеһиз верирсән. Анчаг бир хәрабә кәндлә иш ашмаз. Мәнә үсталик бир нечә кәнд дә вермәлисән". О бири гуш исә чавабында дејир ки...

Вәзир нә исә фикирләшиб сусду. О, сөзүнүн керисини демәјә чәтинлик чәкирди.

Падшаһ сорушду:

— Вәзир, нијә сусдун?

Вәзир мә'налы нәзәрләрлә шаһы сүзүб деди:

— Еј әсрин падшаһы, бајгушун чавабы дәһшәтлидир, ону гулағыныз ешитмәсә јахшыдыр.

Шаһ гәзәблә сәсләнди:

— Вәзир, сөјлә!

Вәзир гушлара тәрәф бахыб деди:

— Еј әсрин падшаһы, о бири бајгуш чавабында дејир, гәм јемә, нә гәдәр ки, бу падшаһы көрүрсән, онун сајәсиндә сәнә бир нечә дејил, јүз мин белә хәрабә кәнд верәчәјәм.

Вәзир сөзләрини дејиб гуртармамышды ки, шаһ башыны овучлары ичәрисинә алды. Дәриндән аһ чәкди. Сонра атынын башыны чевириб сүр'әтлә керијә, сараја тәрәф чапмаға башлады. Вәзир дә шаһы тәк бурахмајыб, онун далынча атыны чапды.

Ишдән хәбәри олмајан гошун да шаһын бу һәрәкәтини көрүб, кери гајытды.

О кечә шаһ сүбһәдәк јата билмәди. Илан вурмуш адамлар кими јериндә гыврылды. Халга тутдуғу диванлар, јохсулларын башына ачдығы мүсибәтләр кәлиб көзләринин габағындан кечди. Инләди, башындан түстү галхды. О өз-өзүнә фикирләшди: „Көр нә зүлмкарам ки, гушлар да бундан хәбәр тутмушдур. Халгы дири-дири сојдум, наһаг ганлар төкдүрдүм. Рәијјәтин башына ачдығым зүлм әршә јүксәлди, јохсул вә мәзлумларын наләси кечә-күндүз ешидилди. Халгын јанында абрым кетди, рәијјәт ичиндә рүсвај олдум..."

Дејирләр ки, падшаһ нечә күнләрлә һеч кимин көзүнә көрүнмәди, дәрд, гәм ичәрисиндә галды. Кечәләр јухусу чәкилди, күндүзләр динчлији олмады. Тутдуғу пис әмәлләр, етдији зүлмләр үчүн әзаб чәкди.

Нуширәван өмрүнүн ахырынадәк белә јашады.

СҮЛЕЈМАН ШАҺ ВӘ ӘКИНЧИ

Бир күн Сүлејман шаһ өз сарај адамлары илә сејрә чыхмышды. Јашыллыг бир чөлдә дүшәркә салыб, чадыр гурдулар. Сүлејман шаһ узагда, сә'јлә ишләјән бир әкинчини көрүб, чох тәәччүбләнди. Гоча шоран вә сусуз торпаға тохум сәпирди. Онун нә өкүзү, нә котаны варды. Бели икигат олмушду. Алнындан пучур-пучур тәр ахырды. Шаһ сәбир етмәјиб она јахынлашды.

— Ишин аванд олсун, гоча, — деди.

Гоча башыны галдырыб шаһла саламлашды вә јенә өз ишинә давам етди.

— Гоча, бу нә зәһмәтдир, чәкирсән? Белин, котанын јохса, торпағы нечә бечәрирсән?

Гоча әкинчи Сүлејман шаһа кинајәли бир нәзәр салды:

— Бел нәјимә лазымдыр, шаһ, — деди. — Мәним өз белим вар. Бу дырнагларымы көрүрсәнми, торпағы бу дырнагларымла шумламышам.

Гоча јенә өз ишинә давам етди. Онун чавабы падшаһы дүшүндүрдү. Бир аз фикирләшәндән сонра јенә сорушду:

— Әкәр бир дамла сујун јохса, шоран вә гураг торпаға тохум нијә сәпирсән?

Гоча күлүмсәди:

— Мәним күрәјимин тәри сујумдур, булағымдыр. — деди.

Әкинчинин һазырчаваблығы шаһын хошуна кәлди. Јенә сорушду:

— Биз сулу јерләрә тохум сәпдик, һеч бир шеј алмадыг, бүтүн әкдијимиз зај олду. Сән бу сусуз, гураг торпагдан нә бәһрә көтүрәчәксән ки, онунла долана биләсән?

Гоча белини дүзәлдиб чаваб верди:

— Көтүрәчәјим дәнәләр мәнә бәсдир. Һәр дәнәдән азы једди јүз дәнә алачағам. Адам палтары өз бәдәнинә көрә тикәр дејәрләр. Кәркәдән әкәр филин бојнуну гопарырса, гарышга анчаг чәјирткәнин гычыны јејир. Дәнизә мин чај ахса да, о јенә сакит дурар, арха исә сел кәләндә чалханыб, һај гопарар. Мәним рузумла сәнин рузун бир дејил. Мәнә бир гарын чөрәк кифајәтдир.

Сүлејман шаһ гочанын бу чавабы гаршысында һеч бир сөз дејә билмәди. О өз чадырына гајытды, гоча исә белини дүзәлтмәдән, һава гараланадәк ишләди.

СОЛТАН СӘНҸӘР ВӘ ГАРЫ

Гары ширин јухуда иди. Бирдән евин гапысы шиддәтлә дөјүлдү. Гары галхыб гапыны ачды. Елә бу заман сәрхош дарға көзләри гызармыш һалда ичәри сохулду. О, әли илә гарыны итәләјиб јыхды вә евдә ахтарыш апармаға башлады. Евин бүтүн шејләрини төкүб-төкүшдүрдү. Күнч-бучағы ахтарды, ахырда гарынын үстүнә чығырыб деди:

—Де көрәк, гатили һарада кизләтмисән?

Гары онун сөзләринә мәәттәл галды:

—Гатил кимдир, а бала? Гатили мәним евимдә нијә ахтарырсан?

Дарға чығырды:

—Сәсини кәс, гозбел гары. Де көрүм, дүнән кечә сизин күчәдә өлдүрүлән адамын гатили кимдир?

Гары јалвармаға, анд ичмәјә башлады:

—Башына дөнүм, мән һарадан билим гатил кимдир? Гоча әрвадам, һеч евдән бајыра чыхмаға тагәтим јохдур. О күн дә кәлиб, евими сојуб апардылар. Евдә нә јемәјә бир тикә көрәк, нә дә кејмәјә бир көјнәк гојдулар. Белә зулм јердә галармы? Бәс солтанын бундан хәбәри јохдур? О нә үчүн рәијјәтинин гејдинә галмыр?

Сәрхош дарға әлини атыб, гарынын сачларындан јапышды. Ону евин ичиндә сүрүклəди.

—Мәл'ун гары, гатили кизләтдијин бәс дејил, һәлә данышмаға дилин дә вар.

О, гарыны тәпикләјиб, һирсини сојудандан сонра чыхыб кетди.

Кимсәсиз хәстә гары јериндә галыб, көз јашыны ахытды. Бүтүн бәдәни сызылдајырды. Ајаға галхмаға тагәти галмамышды.

Ертәси күн кәндә хәбәр јајылды ки, солтан Сәнчәр бурадан кәлиб кечәчәкдир. Гары бу хәбәри ешидән кими бир тәһәр галхыб, ајагларыны сүрүјә-сүрүјә күчәјә чыхды. Сәнчәрин јолуну көзләди. Бир аздан кәнд јолунда тозанаг гопду. Солтан Сәнчәр гошуну илә кәндә дахил олду. О өз атыны сүрүб кечмәк истәркән, гары она јахынлашды вә әлини узадыб, солтанын әтәјиндән јапышды. Сәнчәр атынын башыны чәкиб сахлады вә гарыја гәзәбли бир нәзәр салды. Солтанын далынча кәлән гошун әһлиндән бир нечәси тез габаға чыхыб, гарыны итәләмәк истәди. Солтан Сәнчәр әлини галдырыб, онлара мане олду.

—Гары, бу нәдир, нә чәсарәтлә мәним әтәјимдән јапышырсан? — деди.

Гары јаныглы бир аһ чәкиб:

—Еј шаһ, һаны сәнин әдаләтин? — деди.

Солтан Сәнчәрин көзләри бәрәлди.

—Гары, нә данышдығыны билирсәнми?

Гары чәкинмәдән деди:

—Билирәм, мән сәндә нә әдаләт, нә дә мәрһәмәт көрүрәм. Әкәр әдаләтли олсајдын, башыма мин бир бәла ачмыш сәрхош дарғанын чәзасыны верәрдин. Бу јашымда мәним абрымы төкдү, сачларыма әл атды. Үрәјим кабаб олмушдур, аһым көјә галхыр, сәнин гулагларын исә бунлары ешитмир.

Гары башына сәрхош дарғанын ачдығы бүтүн мүсибәтләри, евинин талан едилмәсини данышды.

Шаһ ону јолдан еләјән бу гарынын сөзләрини ешитдикчә ичәрисиндә каһ гәзәбләнир, каһ да әзаб чәкирди. Гары сөзүнә давам едиб деди:

—Сәнин әлинлә шәһәрлинин еви дағылды, әкинчинин хырманы дәнсиз галды. Сән шаһ дејил, залым вә зијанкарсан. Шаһ кәрәк, өлкәнин ишини низама салсын, һәмишә рәијјәтин гејдинә галсын. Нә гәдәр кеч дејил, кәл рәијјәтин сәсинә гулаг ас, мәзлумларын сәсинә гулаг ас.

Солтан Сәнчәр атыны чапыб, кетдисә дә, гарынын дедији сөзләр гулагларында чинкилдәјир, хәнчәр кими үрәјини јаралајырды.

КӘРПИЧКӘСӘН КИШИ ВӘ ЧАВАН

Шам шәһәриндә гоча бир киши јашајырды. О бүтүн өмрүнү кәрпич кәсмәклә кечирмишди. Күзәраны ағыр иди. Анчаг нә бир кимсәјә әл ачмыш, нә дә бир кимсәјә мөһтачды. Онун кәсдији кәрпичләрдән шәһәрдә имарәтләр тикирдиләр, өзүнүн јашадығы исә гаранлыг вә алчаг бир кома иди. Адамлардан узаг јашајырды. Дәрдиндән һеч кәс хәбәр тутмазды. Једији јаван чөрәк, кејдији отлардан тохунмуш палтар иди.

Бүтүн күнү палчығын ичиндә кечирди. Ахшамадәк ган-тәр төкүр, гәлибләрдән дүшән чиј кәрпичләр көз ишләдикчә бир-биринин јанына дүзүлүрдү, лакин әлинин бу зәһмәти әвәзиндә бир тикә чөрәк пулу анчаг газанырды.

Бир күн јенә гоча кәрпич кәсмәклә мәшғул иди. Күнортајадәк белини дүзәлдиб, динчини алмамышды. Күнортадан сонра бир нечә дәгигәлијә нәфәсини дәрмәк үчүн башыны галдырдыгда гаршысында бир нәфәр чаван огланын дурдуғуну көрдү. Кәнч диггәтлә гочанын ишләмәсинә бахырды. Көзләрини онун кәсдији кәрпичләрдән чәкмирди. Гоча динмәди, онун беләдиггәтлә бахмасы барәдә һеч бир сөз сорушмады. Өз-өзлүјүндә фикирләшди ки, јәгин онун әлинә бахыб, кәр-

пич кәсмәк сәнәтини өјрәнмәк истәјир. Анчаг кејдији баһалы палтарлардан бу кәнч зәһмәт адамына охшамырды. Гоча јенә ишә башламаг истәјәндә кәнч дилләнди:

— Ај гоча, сәһәрдән бәри сәнә фикир верирәм. Бу гәдәр зәһмәт чәкмәк сәнин нәјинә лазымдыр? Гоча адамсан, бир гарын чөрәји һарадан истәсән тапа биләрсән. Инди сәнин динчәлмәк, истираһәт етмәк вахтындыр, сән исә бүтүн күнүнү палчыгын ичиндә кечирирсән.

Кәнчин бу сөзләри гоча кәрпичкәсәнә бәрк тохунду. Башыны галдырыб, она һирслә нәзәр салды, анчаг динмәди.

— Дүз демирәм, гоча? — Кәнч јенә сорушду.

О, әлини белинә вуруб дурмушду. Кәнчин бу сајмазјана һәрәкәти гочаны даһа чох гәзәбләндирди.

— Бала, кәл бу ачы сөзләриндән әл чәк. Мәнә ағыл өјрәтмә. Бу сәнәти һеч билирсән нәдән өтрү өјрәнмишәм?

Кәнч чијинләрини чәкди:

— Мән һарадан билим, гоча?

Кәрпичкәсән дәриндән аһ чәкди. Палчыглы әлләри илә алнынын тәрини силиб деди:

— Мән бу сәнәти она көрә өјрәнмишәм ки, бу гоча вахтымда сәнә әл ачмајым, сәнә мөһтач олмајым. Инсан бу дүнјада јалныз өз әлинин зәһмәти илә јашамалыдыр. Инди сәнин үзүнә чәкинмәдән бахырамса, бу анчаг өз әмәјимин сајәсиндәдир. Зәһмәт һәмишә инсанын башыны уча едәр. Гоча вахтымда бир парча чөрәк үчүн сәнин гапыны дөјмүрәмсә, бу мәним үчүн ән бөјүк сәадәтдир.

Кәнч даһа динә билмәди. Гочаја суал вермәсинә дә пешман олду. Орада дура билмәјиб узаглашды.

ОВЧУ, ИТ ВӘ ТҮЛКҮ

Чох һүнәрли вә узагкөрән бир овчу варды. Чох мешәләр, чох чәмәнләр кәзиб, ов етмишди. Кәзмәдији бир сәһра галмамышды, ајағы дәјмәдији чөл јох иди. Овчунун шир сифәтли бир ити варды. О, јүјүрәндә ишыгдан да ити кедәрди, кәркәдан ону көрәндә горхуја дүшәрди. Вәһши дағ өкүзләри дишиндән гачыб гуртара билмәзди.

Овчу күндүзләри өз ити илә бирликдә ов едәрди, кечәләр исә ит еви-ешији горујарды. Ит онун досту, һәм дә чөрәкағачы иди. Онсуз овчу ач галарды. Онунла һәр ова чыханда бир ајлыг әт кәтирәрди.

Бир күн бу шир сифәтли ит јох олду. Овчунун санки бели сынды. Анчаг дәрдини һеч кәсә билдирмәди. Өзүнү әлә алыб сәбир еләди. Үздән сакит көрүнсә дә ичәридән ити үчүн гүссәләнирди.

Бир күн бир түлкү овчунун јанына кәлиб, һијләкәрликлә көзләрини сүздүрдү. Хысын-хысын күлүмсәјиб деди:

М. Ф. Ахундов адына Азәрбајҹан Республика китабханасы

— Бу нә сәбирдир сәндә, а киши. Бәсдир итинин јолуну көзләдин. Мән јәгин билирәм ки, сәнин итин саг дејил. О күн сәнинлә ова чыхдыгы күн чох гачдыгындан багры чатламышдыр. Анчаг гәм еләмәјә дәјмәз, ит сәнин үчүн о гәдәр ов овламышдыр ки, ики ај да јесән гуртармаз...

Овчунун динмәдијини көрән түлкү јенә көзләрини сүздүрүб истеһза илә сөзүнә давам етди:

— Биз түлкүләрин дә чаны даһа сәнин әлиндән гуртарды. Ипәк кими дәримиздән даһа әлини үз.

Овчу јенә динмәди. Түлкү бу дәфә һијләјә әл атды:

— Анчаг сән чох вәфасызмышсан. Ит сәнә нә гәдәр чанла-башла хидмәт етди, сән исә онун үчүн һеч гүссәләнмирсән. Бәс сәнин вәфан һаны? Вичданын нечә раһат ола билир?

Овчу даһа сәбир еләјә билмәјиб деди:

— Түлкү, сән һијләкәрликдә ад чыхармысан, буну һамы билир. Анчаг тәмиз үрәкләри сән һеч заман баша дүшә билмәзсән. Мәним гурдүрәкли итим итибдир, анчаг мән гурд дејиләм, гурд кими дә көјнәк јыртмајачағам. Әкәр бир адам итими оғурлајыбса, архајынам, бир күн о сәнин кими бир овла јенә јаныма гајыдачагдыр.

Овчунун сөзү ағзындан гуртармамышды ки, узагдан тозанаг гопду. Шир сифәтли ит илдырым кими кәлирди. О јахынлашан кими, ити дишләрини түлкүнүн боғазына кечирди. Сонра саһибиндән үзр истәди:

— Мәни бағышла ки, кечикмишәм, — деди. — Түлкү билир ки, мән нечә ағыр вурушмадан кәлирәм. Мәним кәндирим, сәнин сәбринә баглыдыр. Она көрә дә һарада олсам, өзүмү сәнә чатдырарам.

Овчу, итинин дишләриндән асылы дуран түлкүјә бахыб күлүмсәди:

— Түлкү, бил ки, кимин нијјәти дүзлүксә, о һәмишә хошбәхт олачагдыр.

ИКИ ҺӘКИМ

Бир евдә ики һәким јашајырды. Анчаг јола кетмирдиләр. Һәрә истәјирди ки, о бирини бир бәһанә илә евдән чыхарыб, өзү тәк јашасын. Лакин бу һеч биринә мүмкүн олмурду. Бир күн һәкимләрдән бири деди:

— Кәл биримиз өз һиссәмизи сатаг.

О бири һәким дә буна разылыг верди.

Сүбһ тездән һәр икиси күчәјә чыхды.

Бәркдән чығырмаға башладылар:

— Ај ев алан, ај ев алан...

Чамаат онларын башына топлашды. Һамы јер-јердән сорушду:

— Нечәјә сатырсыныз?

Лакин һәкимләрин һеч бириндән чаваб чыхмады. Чүнки ким гијмәт десәјди, о кәрәк өз һиссәсини сатыб кедәјди. Буну исә онлардан һеч бири истәмирди.

Ев алмаг истәјәнләрин сајы чохалды. Һәкимләрдән исә чаваб чыхмады. Онлар бир-биринин үзүнә бахыб сусурдулар. Бу јолдаш истәјирди ки, о јолдашы динсин, о јолдаш да көзләјирди ки, бу јолдашы чаваб версин. Һәр бири истәјирди ки, евдә тәк галсын.

Чамаат онлардан чаваб чыхмадығыны көрдүкдә дағылышды.

Һәкимләр евә гајытдылар. Һәр икиси отуруб фикирләширди ки, о бириндән нечә јаха гуртарсын. Ахырда һәкимләрдән бири деди:

— Кәл һәр икимиз зәһәрли шәрбәт дүзәлдәк, көрәк кимин шәрбәти тә'сир еләјәр. Ким сағ галса, ев она чатар.

Белә дә етдиләр. Һәр икиси отуруб шәрбәт һазырлады. Биринчи һәким баш ишләдиб, елә бир зәһәр һазырлады ки, гара даш белә онун үфунәтиндән әријә биләрди. Ону јолдашына вериб деди:

— Ал, ич. Зәһәр дејил, чана гүввәт верән шәрбәтдир.

Јолдашы чәкинмәдән чәсарәтлә зәһәри алыб шәрбәт адына ичди. Анчаг ичәркән зәһәр олдуғуну баша дүшдү. Буна көрә дә тез шәфа отуну гајнадыб, онун сујунда чимди. Зәһәрин бүтүн тә'сири бәдәниндән чыхды. Јенә әввәлки кими шад көрүндү.

Бунун әвәзиндә исә о күлә-күлә бағчадан бир күл дәрди, ону овсунлајыб, пүфләди. Сонра күлү јолдашына вериб деди:

— Ал, бу күлү сәнә верирәм.

Икинчи һәким ади күлү әлинә алан кими ону зәһәрли билиб рәнки ағарды, әлләри әсмәјә башлады. Елә орадача горхудан бағры чатлады.

ҺАЧЫ ВӘ СОФИ

Бир күн Һачы сәфәрә һазырлашырды. Онун бир кисә гызылы варды. Пулуну өзү илә апармаг истәмирди. Чох фикирләшәндән сонра гызылларыны софинин јанында гојмағы гәрара алды. О, софини чох тәмиз вә намуслу бир адам кими танıјырды.

Һачы софинин јанына кәлиб әһвалаты она дејәндә, софи чох севинди.

— Архајын ол, сахларам,—деди.

Һачы пулларыны она вериб деди:

— Мән сәфәрдән кәләндән сонра верәрсән.

Һачы кетди. Софи пул кисәсини ачыб, гызыллары јерә төкдү. Гызыллары көрән кими өзүнү итирди. Әлини онлара сүртдү, сонра овучлајыб, јахындан бахды. Көзләри парылдады, үзү күлдү. Өз-өзүнә деди:

— Мән бу пуллары чох асанлыгла алдым, онлары асанлыгла да хәрчләмәсәм үрәјим партлајар.

О күндән софи гызыллары кефи истәдији кими хәрчләмәјә башлады, һеч шејдә өзүнә корлуг вермәди. Бир дә көзүнү ачанда көрдү ки, кисәдә бир дәнә дә гызыл галмамышдыр.

Күн кечди, ај доланды, һачы сәфәрдән гајытды. О, софинин јанына кәлиб гызылларыны истәди.

Софи күлүмсәјиб деди:

— Нәји? Гызыллары? Киши, о барәдә данышма.

Һачы тәәччүбләнди:

— Нечә јә'ни о барәдә данышма. Јохса сәнин јанында әманәт гојдуғуму унутмушсан?

— Јох, унутмамышам. Анҹаг гызылларындан бир дәнә дә галмајыб.

Һачынын рәнки ағарды, дили-ағзы гуруду. Сөз соруşмаға нитги кәлмәди. Һачандан-һачана өзүнә кәлиб сорушду:

— Бәс гызыллары нә еләдин? Ахы мән онлары сәнин јанында әманәт гојмушдум.

— Һаһаг гојмушдун. Сән гојмасајдын, мән дә хәрчләмәздим. Бу вахтадәк мәним јанымда бир палтар да әманәт гојмамышдылар. Сән исә бир кисә гызыл кәтириб мәнә тапшырдын. Мән һара, гызыл һара. Она көрә дә онларын һамысыны хәрчләдим. Инди мәним бир гәпијим дә галмамышдыр. Нә истәјирсән, елә.

Һачы пулларынын әлдән чыхдығыны көрүб һөнкүр-һөнкүр ағлады. Сонра кор-пешман јолуна дүзәлиб кетди.

ЗАЛЫМ ПАДШАҺ ВӘ ГОЧА

Өлкәдә залым бир падшаһ варды. Ган уддурмадығы бир адам галмамышды. Һамы онун зүлмүндән зара кәлмишди. Анчаг һеч кәс ағзыны ачыб динә билмирди. Чүнки падшаһын адамлары һамыја көз гојурдулар. Биринин ағзындан бир сөз ешидән кими елә о күн падшаһа хәбәр верирдиләр.

Һәмин өлкәдә дә мәрд бир гоча варды. О, падшаһын зүлмүнә даһа давам кәтирә билмәди вә шаһын адына ләʼнәтләр јағдырмаға башлады. Буну елә о күн шаһа хәбәр вердиләр.

Шаһ гәзәбләнди:

– Гочаны тез тапыб јаныма кәтирин. Мән ону ики парча етдирәчәјәм.

Шаһын бу гәзәбиндән хәбәр тутан бир кәнч өзүнү шаһын адамларындан габаг гочаја чатдырды вә деди:

— Шаһ сәнин әлиндән шир кими гәзәбләнмишдир. Тез өз башына чарә гыл

Гоча чох фикирләшмәди. Бојнуна кәфән салды, өзү падшаһын сарајына кетди. Падшаһ гочаны көрән кими һирсиндән әсмәјә башлады, гашлары чатылды. Деди:

— Гоча, ешитмишәм ки, мәни гатил, зүлмкар адландырмысан. Бу нә чәсарәтдир, гәзәбимдән горхмурсан?

Гоча архајынлыгла чаваб верди:

— Шаһ, мән сәнин дедикләриндән даһа дәһшәтли сөзләр демишәм. Сәнин зүлмүндән өлкәдә әзијјәт чәкмәјән бир адам галмады. Гочаја да, чавана да ган уддурмусан. Шәһәрләрдә вә кәндләрдә аһ, фәған көјә галхыр. Мән сәнин гаршына бир күзкү кәтирмишәм, сән бу

күзкүдә өзүнү дүз көрүрсәнсә, күзкүнү гырма, онун нә күнаһы вар. Сән өзүнү гыр, өз зүлмүнә сон гој.

Гоча бүтүн үрәјини бошалдандан сонра баш әјиб деди:

— Мәним дедикләрим бунлардыр. Әкәр күнаһым варса, бујур бојнуму вурсунлар, онсуз да мән кәфән тахыб, кәлмишәм.

Гочанын сөзләриндән шаһ фикрә кетди. Сонра бирдән хидмәтчиләрә әмр еләјиб деди:

— Онун кәфәнини бојнундан чыхарын. Әвәзинә исә гијмәтли хәләт кејдирин.

Гочанын кәфәнини чыхарыб, әјнинә баһалы хәләт кејдирдиләр.

Гоча кетди. Шаһ исә узун мүддәт гочанын сөзләри барәдә дүшүндү. О, өлкәни бундан сонра әдаләтлә идарә етмәјә чалышды.

ЈАРАЛЫ ОҒЛАН

Бир оғлан јашыды олан ик-үч оғланла чөлә кәзмәјә кетди. Јолдашлары илә чох атылыб дүшдү, дәрәләрдән атылыб кечди, тәпәләрә дырмашды, әтирли чичәкләрдән топлады. Күнортадан сонра јорулуб, евә гајытмаг истәркән оғлан дағдан јыхылыб, ајағыны сындырды. Јолдашлары бундан чох гүссәләндиләр. Карыхыб галдылар. Чох фикирләшдиләр. Онлардан бири, јаралы оғланын ән јахын досту олан оғлан јолдашларынын гулағына хәлвәти пычылдајыб деди:

— Мән әлач тапмышам.

О бири јолдашы сорушду:

— Нә әлачдыр?

— Ону бурада гујуја атыб кедәк. Биз атасынын үзүнә нечә бахачағыг. Дејәрик ки, о биздән ајрылыб кетди.

Оғланын бу тәклифи о бири јолдашларынын ачығына кәлди. Ајағы сынмыш ушагла арасы олмајан оғлан өз јолдашына е'тираз етди:

— Јох, белә етсәк, һамы мәндән биләчәкдир. Бир дә, јолдашлыгда белә хәјанәт олмаз

Буну дејиб, тез ајағы сынмыш оғланын атасына хәбәр вермәк үчүн јүјүрдү.

Бир аздан оғланын атасы кәлди вә оғлуну тез һәкимин јанына апарды.

ҺАРУНӘРРӘШИД ИЛӘ ДӘЛЛӘК

Һарунәррәшид бир күн һамама кетди. Башыны гырхдырмаг үчүн дәлләк чағыртдырды. Дәлләк онун башыны гырхдығы јердә бирдән әлини сахлајыб, чәкинмәдән деди:

— Еј мәним усталығыма бәләд олан Һарун, кәл елә бу күн гызыны мәнә вер, онунла кәбин кәсдирәк.

Һарун дәлләјин бу сөзләринә мәәттәл галды. Гәзәбләнди, анчаг һәја едиб, һирсини ичәри салды. Өз-өзүнә фикирләшди: „Бу ја һамамын һәрарәтиндәндир, ја да горхудан дәлләјин башына һава кәлмишдир. Онда бу чәсарәт башга чүр нәдән ола биләр?"

Һарун бу сөзү үрәјинә салыб, һеч кәсә ачмады. Бир нечә күн кечди. Бир күн јенә Һарун һамамда, һәмин јердә үзүнү гырхдыраркән дәлләк јенә өз сөзләрини тәкрар етди. Һарун јенә дә дөзду.

Дәлләк үчүнчү дәфә дә ејни сөзләри тәкрар етдикдә, Һарун даһа дөзә билмәјиб, сирри вәзиринә ачды:

— Вәзир, бир тәдбир төк көрәк, бу нә сирдир, — деди. — Дәлләкдә бу чәсарәт һарадандыр? Мәнә дамад олмаг истәјән дәлләјин башына бәлкә һава кәлмишдир. Буна чарә гылмасаг, бир күн әлиндәки ити үлкүчлә башымы да кәсә биләр.

Вәзир чох фикирләшмәдән деди:

— Бәлкә онун ајағы хәзинә үстүндәдир. Анчаг хәзинә инсаны белә чәсарәтли едә биләр. Сән бу дәфә үзүнү гырхдыранда әмр ет ки, дәлләк јерини дәјишсин, әкәр јенә өз сөзүндә дурарса әмр ет бојнуну вурсунлар, јох, әкәр, итаәткар бир гула чевриләрсә, онда әмр ет ки, онун дурдуғу јери газсынлар. О заман, јәгин ки, ајағынын алтындан хәзинә тапылачагдыр.

Хәлифә вәзирин дедији кими етди. Дәлләк онун јанына кәлән кими, әмр етди ки, јерини дәјишсин. Дәлләк итаәткарлыгла дурдуғу јердән кери чәкилди. Бир аддым атмамышды ки, дәлләјин рәнки бирдән-бирә дәјишди, дили-дамағы гуруду. Јенә итаәткар бир дәлләјә чеврилди.

Хәлифә бу заман әмр етди ки, һамамын ичиндә дәлләјин дурдуғу әввәлки јери газсынлар. Күлүнк, бел ишә дүшдү. Орадан, доғрудан да, бөјүк бир хәзинә тапдылар.

Дәлләји дилләндирән дә һәмин бу хәзинә имиш.

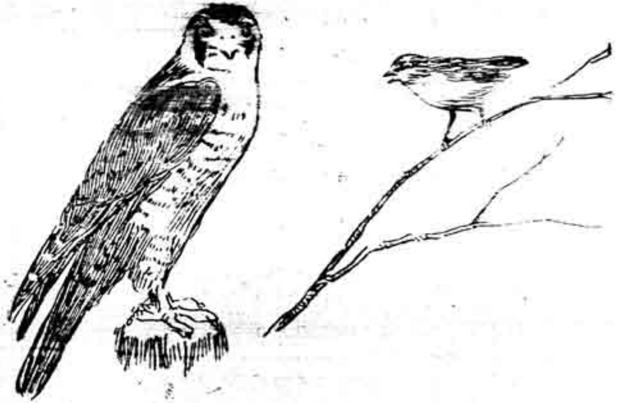

БҮЛБҮЛ ВӘ ГЫЗЫЛГУШ

Бир дәфә баһар заманы гызылгушла бүлбүл арасында бир сөһбәт олду. Бүлбүл деди:

— Доғрусу, мән сәнин ишләринә тәәччүб галмышам. Көзүнү ачыб, бу дүнјаја кәләндән бир дәфә дә ағзыны ачыб, ширин нәғмә охумамышсан. Анчаг јерин һәмишә шаһларын овчу олмушдур. Хөрәјин дә һәмишә кәклик дөшүдүр. Мән исә һәр дәфә ағзымы ачанда мирвари кими нәғмәләр төкүлүр, анчаг хөрәјим гурд-гуш, мәнзилим исә тиканлыгдыр. Баша сал көрүм, бунун сирри нәдир?

Гызылгуш онун сөзләринә күлдү:

— Буну баша дүшмәјә нә вар ки? — деди. — Мән күндә јүз иш көрүрәм, анчаг ағзымы ачыб, бирини дә хәбәр вермирәм. Сән исә бир иш көрән кими чәһчәһ вуруб бүтүн сирләрини билдирирсән.

Бүлбүл бунун чавабында даһа сөз тапмады.

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Ики бајгушун сөһбәти 3
Сүлејман шаһ вә әкинчи 8
Солтан Сәнҹәр вә гары 10
Кәрпичкәсән киши вә чаван 14
Овчу, ит вә түлкү 17
Ики һәким 19
Һачы вә софи 21
Залым падшаһ вә гоча 24
Јаралы оғлан 27
Һарунәррәшид илә дәлләк 28
Бүлбүл вә гызылгуш 31

Низами Гянджеви

РАНЕНЫЙ МАЛЬЧИК

(На азербайджанском языке)

Редактору *Јусиф Мәммәдов*. Рәссамы *Д. Казымов*. Бәдии редактору *Ф. Гулијев*. Техники редактору *Б. Х. Гурбанова*. Коррептору *Б. Зејналова*

Јығылмаға верилмиш 23-X-1963-чү ил. Чапа имзаланмыш 10/XII-1963-чү ил. Кағыз форматы 70×90 1/16. Физики ч. в. 2. Шәрти ч. в. 2,34. Учот нәшр. вәрәги 2,5. Сифариш № 1019. Тиражы 10.000. Гијмәти 9 гәп.

Азәрбајчан Дөвләт Нәшријјаты, Бакы, Һүсү Һачыјев күчәси, № 4.

Азәрбајчан ССР Назирләр Совети Дөвләт Мәтбуат Комитәсинин 26 комиссар адына мәтбәәси, Бакы, Әли Бајрамов күчәси, № 3.

Y
1165